

Arkeologisk förundersökning

NIBBLE 39:1

tillbyggnad av bostadshus, bytomt RAÄ 372:2
i Hedemora socken och kommun, Dalarna

Arkeologisk rapport 2014:9

Joakim Wehlin

Arkeologisk förundersökning

NIBBLE 39:1

tillbyggnad av bostadshus, bytomt RAÄ 372:2
i Hedemora socken och kommun, Dalarna

Joakim Wehlin

Dalarnas museum
Arkeologisk rapport 2014:9

Renritning: Joakim Wehlin
Form: Eva Carlsson
Framsida: Schaktet från NV. Foto Anna Lögdqvist.

Rapporten kan beställas från Dalarnas museum, Box 22, 791 21 FALUN
tfn 023-76 55 00, fax 023-283 58, e-post info@dalarnasmuseum.se

© Lantmäteriet i2012/1270

© Dalarnas museum 2014
Tryck: Dalarnas museum, Falun, 2014
ISSN 1400-8815

Innehåll

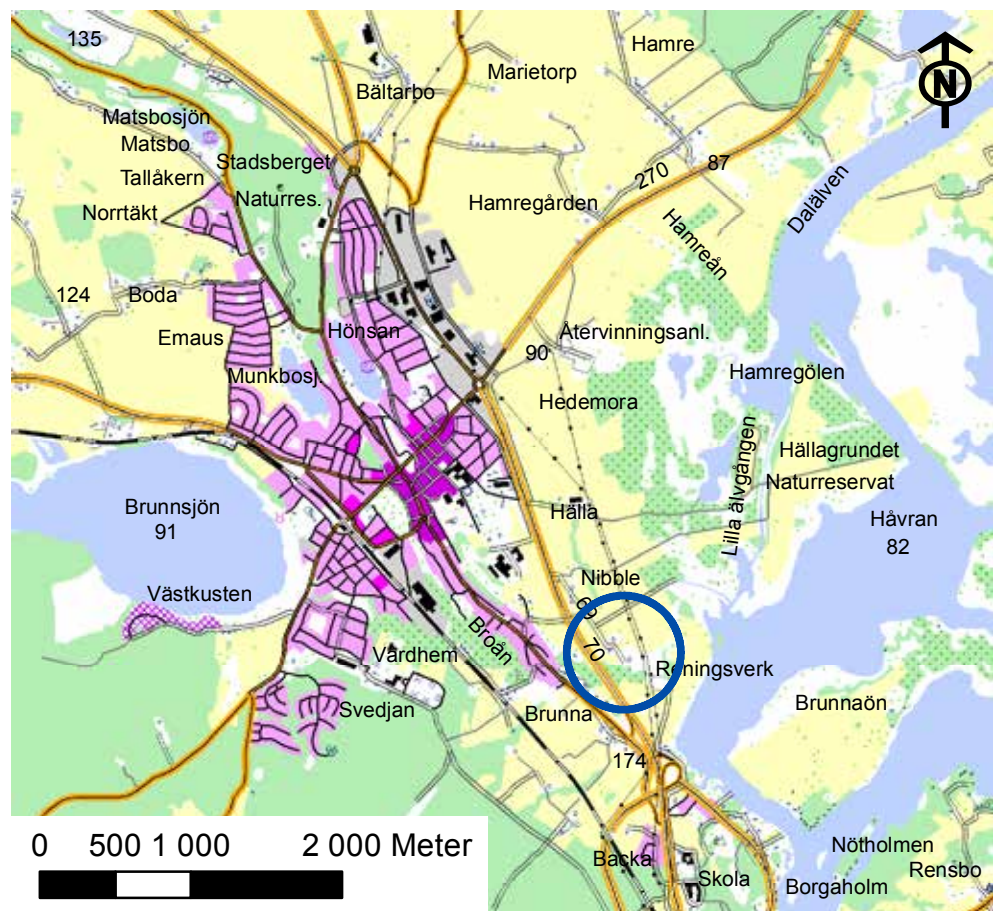
Inledning	5
Syfte.....	6
Metod.....	6
Kunskapsläge.....	6
Undersökning och resultat	8
Anläggningar.....	9
Tolkning och måluppfyllelse.....	10
Sammanfattning	11
Referenser.....	11
Arkiv	11
Tekniska och administrativa uppgifter	12
Figurförteckning.....	12

Inledning

Ruben Forslund planerar att göra en tillbyggnad av boningshus på fastigheten Nibble 39:1, Hedemora (figur 1). Det planerade arbetsföretaget berör Nibble gamla bytomt som är registrerad i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister (FMIS) som fornlämning nummer 372:2 i Hedemora socken (figur 2). Länsstyrelsen Dalarna beslutade därför om arkeologisk förundersökning, dnr 431-8022-2013 och den utfördes av arkeolog från Dalarnas museum den 9 oktober 2013. Sammanlagt banades en yta om 60 m² av och 7 anläggningar dokumenterades.

För genomförandet av den arkeologiska förundersökningen har Ruben Forslund erhållit bidrag från Länsstyrelsen Dalarna, dnr 435-9088-2013.

Figur 1. Utdrag ur terrängkartan med förundersökningsområdet markerat med en ring. Skala 1:50 000.

Syfte

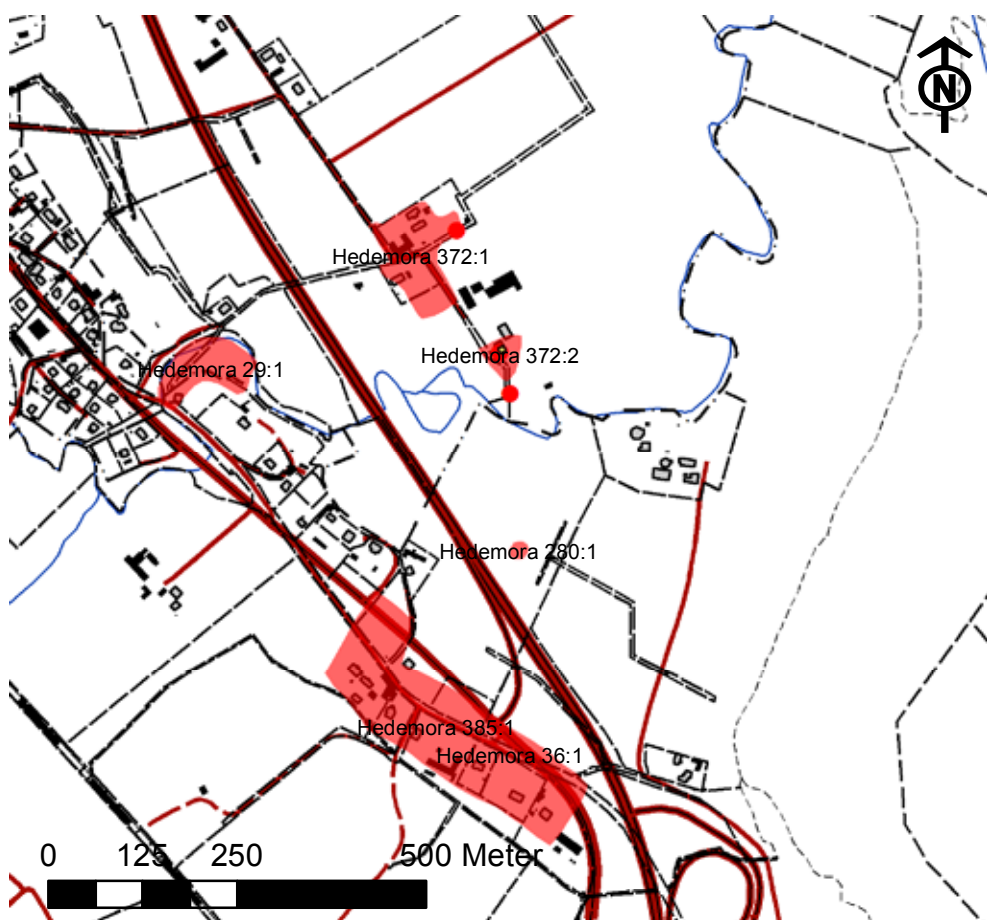
Den arkeologiska förundersökningens huvudsakliga syfte var att närmare klargöra fornlämningsförhållandena inom den tänkta exploateringsytan. Den skulle vidare ge ett fullgott underlag för bedömning av fortsatt handläggning i ärendet.

Metod

Matjorden grävdes skiktvis bort ned till naturlig mark och de bevarade anläggningarna, detta gjordes med hjälp av grävmaskin utrustad med planeringsskopa. Området finrensades sedan för hand, anläggningarna markerades och nummerades. En planritning upprättades och definierades genom kända punkter i terrängen, i detta fall det befintliga boningshuset. Anläggningarna ritades i plan, beskrevs och fotograferades. Ett urval av anläggningarna undersöktes och dokumenterades i profil. Ett kolprov togs för vedarts- och ¹⁴C-analys.

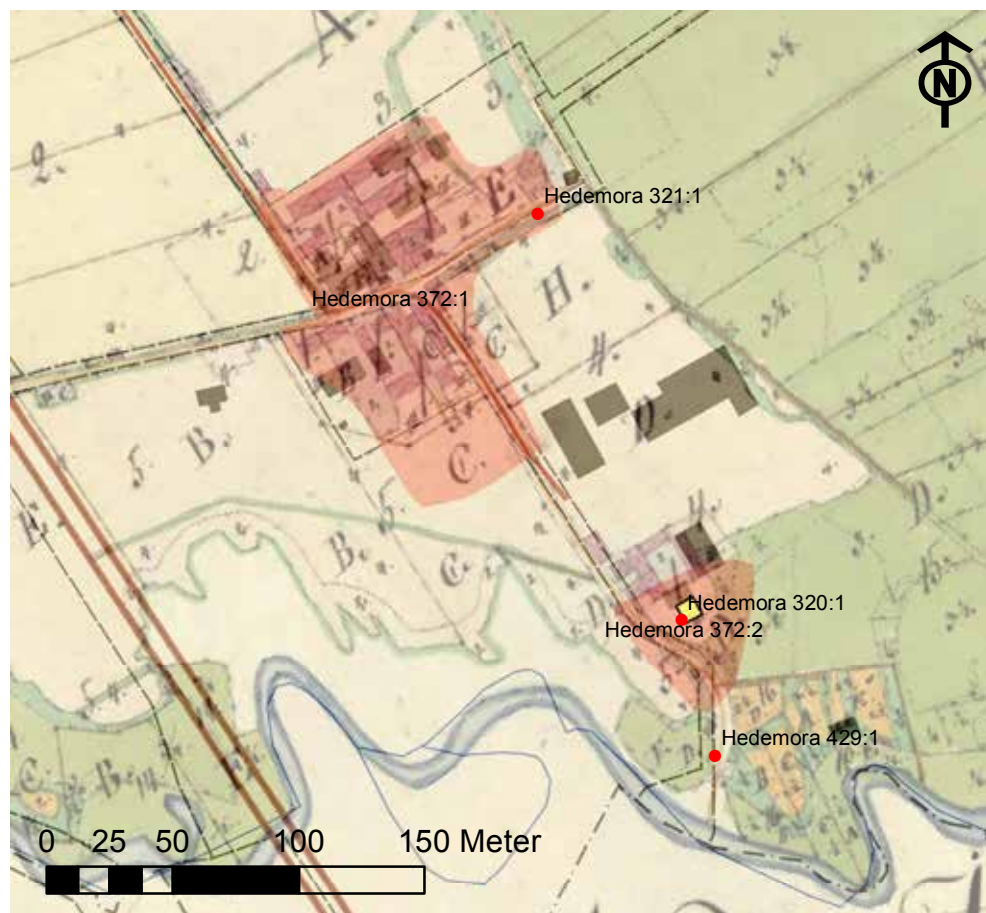
Kunskapsläge

Hedemora etablerades under medeltiden och är Dalarnas äldsta stad. Hedemora socken och kyrka finns omnämnd i skrifter redan år 1362 och 1385 finns

Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan med fornlämningsmarkerade i rött (FMIS). Berörda bytomt är benämnd Hedemora 372:2. Skala 1:10 000.

Figur 3. Utsnitt ur storskifteskartan över Nibble by från 1809 (LMV U17-74:1). På berörda tomt syns ett antal hus som torde höra till minst en gård. Storskifteskartan är rektifierad mot fastighetskartan. Avgränsningen för fornlämningen RAÄ 372:2 ligger förskjuten söderut varför anmälan till ändring hos FMIS har genomförts. Skala 1: 3 000.

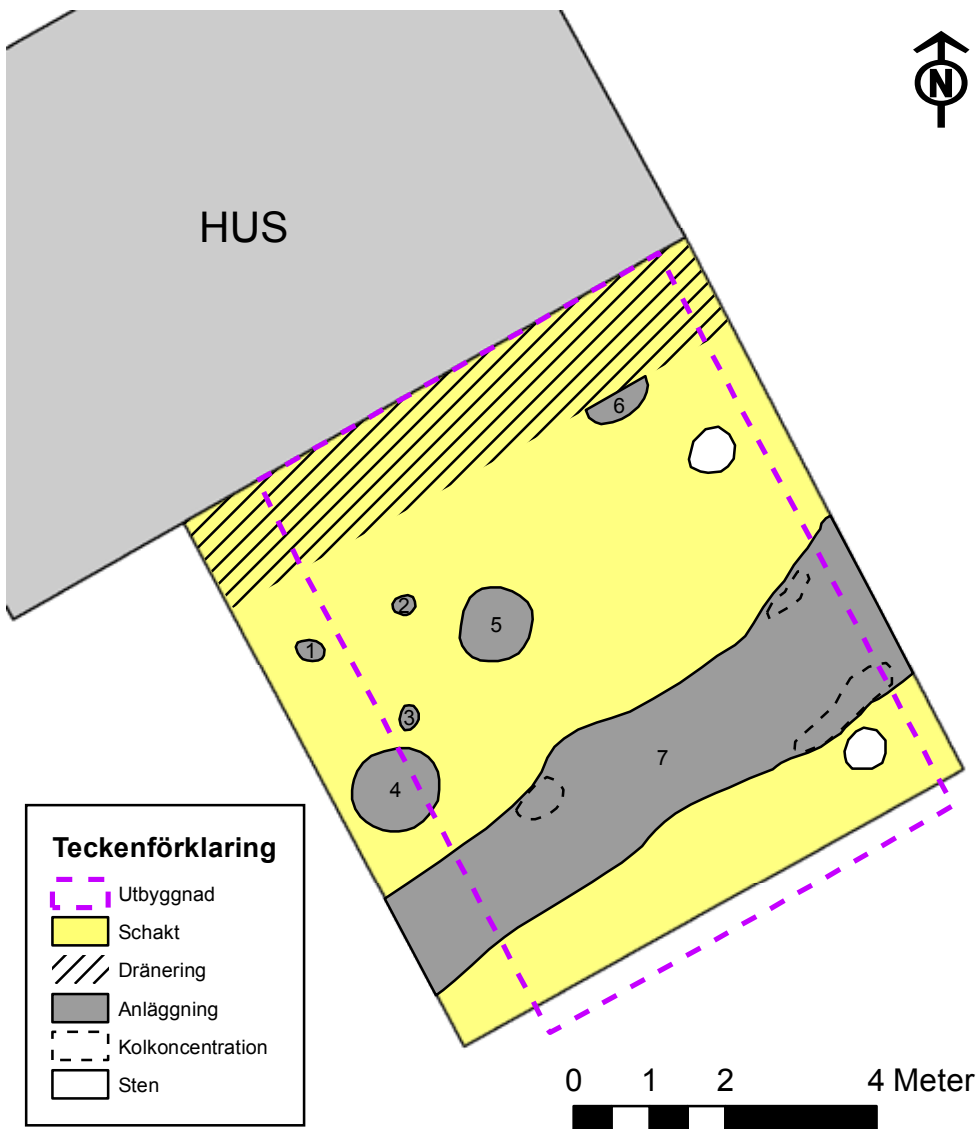
indikationer på att platsen blir en centralort. År 1446 fick Hedemora rättigheter att hålla marknad och 1459 stadsprivilegier (Nordin 2005).

Nibbles gamla bytomt (RAÄ Hedemora 372) består av två skilda områden (figur 3). Det ena området består av en delvis övergiven, ca 140x130 meter stor tomt. Hundratalet meter söder om denna tomt finns den aktuella bytomten för exploatering. Denna tomt är ej övergiven och innefattar ett område om 60x50 meter.

Inom den norra delen av bytomten finns ett gammalt och knotigt äppelträd med muntlig tradition (RAÄ Hedemora 321:1). Trädet kallas Snilsträdet och ska enligt uppgiftslämnare A. Jansson från Nibble vara rester efter byns gamla äppelodling. Inom den södra delen av bytomten finns en vägghållningssten (RAÄ Hedemora 320:1). Stenen, som har inskription, påträffades på denna plats men sannolikt är läget sekundärt då ingen vägsträckning är känd just här (FMIS).

Äldsta skriftliga belägg för Nibble by är från den 1 april 1408 då Anbiørn i Nybbele är vittne vid tinget i Hedemora (Kröningsvärd 1842:70). Vid storskiftet fanns ca sex gårdar här och enligt 1640 års tiondelängd fanns åtta skattlagda hemman. Idag finns här två gårdar varav en är belägen helt inom den södra bytomten. Tomten består av en gård med en större manbyggnad som sannolikt kan hänföras till 1800-talet. På tomten finns också en äldre byggnad (FMIS).

Tjugotalet meter söder om bytomten finns uppgift om kalkbränning re-

Figur 4. Detaljplan över schaktet med de påträffade anläggningarna. Skala 1:100.

gistrerad (RAÄ Hedemora 429:1). Enligt sagesman Arne Jonsson från Nibble skall det här ha funnits tre kalkugnar som idag är igenfyllda. I området finns rikligt med kalksten (FMIS).

Det har inte gjorts någon arkeologisk undersökning i Nibble tidigare, men det är tydligt att området tidigt bosattes av människor och eventuella lämningarna torde i huvudsak återfinns i området nära älven, eller i detta fall Håvran. Ca 250 meter söder om berörda bytomt finns exempelvis en stenåldersboplats med okänd utsträckning (RAÄ Hedemora 280:1), där ett fåtal fynd av bearbetad kvarts gjorts (Klotz 2006). Ytterligare en bit söderut har en trindyxa hittats i en åker hörande till Brunna gård (RAÄ Hedemora 385:1, se figur 2).

Undersökning och resultat

Inför utbyggnad av befintligt boningshus schaktades ett område på 8x7,5 meter. Inom det avbanade området kunde sju mörkfärgningar konstateras varav några sannolikt kan avskrivas som naturliga (figur 4).

Figur 5. Profilen i A5. Foto från SSV, Anna Lögdqvist.

I matjorden iaktogs enstaka rödgods (med genomskinlig glasyr), skaft till kritpipa, porslin och fönsterglas. Dock inget i några större mängder. I såväl matjorden som i mon fanns enstaka skärviga stenar.

Anläggningar

A1 Mörkfärgning

Anläggningen var oval i plan, utbredning 0,4x0,25 meter och 0,15 meter djup. Botten var spetsig. Fyllningen bestod av ljusgrå mo med kol och obränt ben. Anläggningen kunde följas diagonalt nedåt och var sannolikt resterna efter en brunnen rot alternativt en sorkgång.

A2 Nedgrävning

Anläggningen var rund i plan, utbredning 0,25 meter i diameter och 0,18 meter djup. Anläggningen hade raka sidor och plan botten. Fyllningen bestod av ljusbrun grå mo med lite kol och sten.

A3 Mörkfärgning

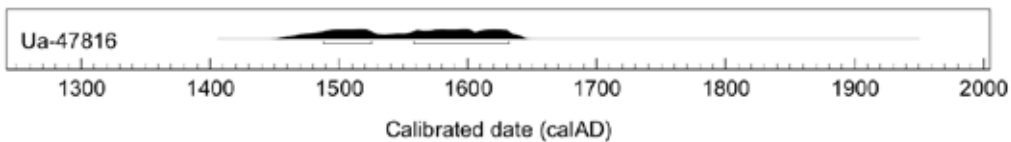
Anläggningen var oval i plan, utbredning 0,3x0,27 meter och 0,06 meter djup. Fyllningen bestod av vit/beige mo med inslag av humöst material. Troligen naturlig svacka.

A4 Nedgrävning

Anläggningen var rund i plan, utbredning 1,2 meter i diameter och 0,1–0,2 meter djup (djupast i väster). Fyllningen bestod av grå mo, relativt ljus, med inslag av kol. Fyllningen var homogen med inslag av tegel och sten.

A5 Nedgrävning

Anläggningen var oval i plan, utbredning 0,75x0,68 meter och 0,28 meter djup. Anläggningen hade raka sidor och plan botten (figur 5). Fyllningen bestod av ljusbeige/grå mo med fynd av en bit rödgods i den västra kanten.

Figur 6. ^{14}C -dateringen av A5. Kalibreringen är gjord i Oxcal 4.2 (Bronk Ramsey 2009) med kalibreringskurvan IntCal13 (Reimer et al. 2013).

Anläggningen kan möjligen tolkas som ett stolphål. Kol (tall) från fyllningen har daterats genom ^{14}C -analys (Ua-47816) till 343 ± 30 Okal. BP ($\delta^{13}\text{C}\text{‰}$ VPDB; -25,5), vilket ger 1488–1632 e.Kr. med ett sigmas noggrannhet (figur 6).

A6 Nedgrävning

Anläggningen var sannolikt ursprungligen rund i plan (avgrävd av dräneringsdike), utbredning 0,8 meter och 0,3 meter djup. Botten var trattformad. Fyllningen bestod av mörkbrun humös mo med kol och lite sten.

A7 Dike

Anläggningen hade oregelbundna (figur 7) kanter, 1,4–2 meter bred och ett djup av 0,4 meter. Botten var skålförmad. Fyllningen bestod av grå mo, humöst material och kol. Det fanns tydliga områden med kolkoncentrationer (figur 4) framförallt i den östra delen. I öster påträffades också ett bränt ben.

Tolkning och måluppfyllelse

De äldre skriftliga källorna antyder att byn Nibble har medeltida ursprung. Under 1800-talet är det från kartmaterialet tydligt att byn är relativt omfattande. Den gängse förklaringsmodellen är att den större bytomten är den ursprungliga och att den mindre är en utflyttning. Utflyttningen kan bero på en rad olika saker och denna undersökning är inte tillräckligt omfattande för

Figur 7. Schaktet med diket (A7) i förgrunden. Foto från SSV, Anna Lögdqvist.

att svara på denna fråga. Utgrävningsresultatet och främst dateringen av A5 visar att denna tomt sannolikt tagits i bruk någon gång på 1500-talet. Hur diket (A7) skall tolkas är svårt att avgöra vid en så begränsad undersökning som denna. Möjligen har diket samband med gränsen mellan tomt och ängsmark enligt storskifteskartan från 1809 (figur 3).

Vid rektifiering av historiska kartan visade det sig att avgränsningen för fornlämningen RAÄ 372:2 ligger för lång söderut varför anmälan till ändring hos FMIS har genomförts (figur 3).

Sammanfattning

Ruben Forslund planerar att göra en tillbyggnad av boningshus på fastigheten Nibble 39:1, Hedemora. Det planerade arbetsföretaget berör Nibble gamla bytomt (RAÄ 372) och därför beslutade Länsstyrelsen Dalarna om arkeologisk förundersökning. Syftet var att klargöra fornlämningsförhållandena inom aktuellt område. Undersökningen genomfördes av Dalarnas museum och sammanlagt banades en yta om 60 m² och 7 anläggningar dokumenterades. Anläggningarna bestod av mörkfärgningar och nedgrävningar, varav en av de senare (A5) möjligen tolkas som ett stolphål. Kol från fyllningen i A5 har daterats genom ¹⁴C-analys till 1488–1632 e.Kr. med ett sigmas noggrannhet.

Byn Nibble finns omnämnd i skrift från tinget i Hedemora 1408. Enligt 1640 års tiondelängd fanns åtta skattlagda hemman. På berörda tomt finns idag en större manbyggnad som sannolikt kan hänföras till 1800-talet. På tomten finns också en äldre byggnad. Resultatet av förundersökningen visar att det sannolikt funnits en gård på denna tomt längre tillbaka än 1600-talet.

Referenser

- Bronk Ramsey, C. (2009). Bayesian analysis of radiocarbon dates. *Radiocarbon* 51(1). s. 337-360.
- Klotz, E. (2006). Rapportsammanställning över tillvarataget material från fornminnesinventeringen 1989 och 1990 i Hedemora socken, Dalarna. RAÄ Dnr 321-1415-2006.
- Kröningsvärd, C. G. (red.) (1842). *Diplomatarium Dalecarlicum: urkunder rörande landskapet Dalarne. Chronologiskt register på alla i Diplomatarium Dalecarlicum införda urkunder*. Del. I. Stockholm.
- Nordin, J. M. (2005). *När makten blev synlig: senmedeltid i södra Dalarna*. Diss. Stockholms universitet. Stockholm.
- Reimer, P. J. *et al.* (2013). IntCal13 and Marine13 Radiocarbon Age Calibration Curves 0-50,000 Years cal BP. *Radiocarbon* 55(4). s. 1869–1887.

Arkiv

FMIS, Fornsök: www.fmis.raa.se

LMV, Lantmäteriet: www.lantmateriet.se, Arkivsök Lantmäteristyrelsens arkiv: U17-74:1

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	431-8022-2013
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2013-09-18
Ekonomiskt kartblad:	12G 6c Hedemora NV
Socken:	Hedemora
Fornlämning, raä nr:	372:2
Fastighet:	Nibble 39:1
Koordinater, Central i UO (SWEREF99 TM):	N: 6681603 E: 555936
Höjd (RH 70):	90-95 m.ö.h.
Inmätning:	Manuell
Vedartsanalys:	Thomas Bartholin, Scandinavian Dendro Dating
¹⁴ C-analys:	Ångströmlaboratoriet, Uppsala universitet
Uppdragsgivare:	Ruben Forslund, Hedemora
Utförandetid:	2013-10-09
Undersökt yta, kvadratmeter:	60
Fälttid:	8h
DM projektnummer:	1529
DM diarienummer:	118/13
DM fotoaccessionsnummer:	2013/47
Arkeologisk personal:	Anna Lögdqvist
Projektansvarig:	Anna Lögdqvist och Joakim Wehlin

Dokumentationsmaterialet bestående av 1 plan och 10 digitala foton förvaras på Dalarnas museum. Inga fynd tillvaratogs.

Figurförteckning

- Figur 1. Utdrag ur terrängkartan med förundersökningsområdet markerat med en ring. Skala 1:50 000.
- Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan med fornlämningar markerade i rött (FMIS). Berörda bytomt är benämnd Hedemora 372:2. Skala 1:10 000.
- Figur 3. Utsnitt ur storskifteskartan över Nibble by från 1809 (LMV U17-74:1). På berörda tomt syns ett antal hus som torde höra till minst en gård. Storskifteskartan är rektifierad mot fastighetskartan. Avgränsningen för fornlämningen RAÄ 372:2 ligger förskjuten söderut varför anmälan till ändring hos FMIS har genomförts. Skala 1: 3 000.
- Figur 4. Detaljplan över schaktet med de påträffade anläggningarna. Skala 1:100.
- Figur 5. Profilen i A5. Foto från SSV, Anna Lögdqvist.
- Figur 6. ¹⁴C-dateringen av A5. Kalibreringen är gjord i Oxcal 4.2 (Bronk Ramsey 2009) med kalibreringskurvan IntCal13 (Reimer et al. 2013).
- Figur 7. Schaktet med diket (A7) i förgrunden. Foto från SSV, Anna Lögdqvist.

Dalarnas museum

Postadress

Box 22, 791 21 Falun

Besöksadress

Stigaregatan 2-4, Falun

Tel 023-76 55 00

info@dalarnasmuseum.se

www.dalarnasmuseum.se